

Özet

Kıbrıs adasında 1950'lerden itibaren çözüme kavuşturulamamış bir çatışma hâli devam etmektedir. Bugün hâlâ Avrupa'nın son bölünmüş başkenti olan Lefkoşa'daki sınırla Kıbrıslı Rumlardan ayrılan Kıbrıslı Türkler arasında, geçmişte yaşanan etnik çatışmaların nedeni ve çözümüne dair sayısız hatırlama (geçmiş anlamlandırma) anlatısı vardır. Çünkü hatırlama, hafıza anlatısının maksatlı ve seçici geçirgen bir şekilde kurulduğu ve bunu yaparken de politikleştiği sosyal bir eylemdir. Örneğin, bireyler, politik görüşlerine, cinsiyetlerine, sınıfsal konumlanmalarına ve kuşaklarına göre aynı geçmişin farklı anlatılarını ortaya çıkarabilirler.

Bu makale, bütün hayatlarını Kuzey Kıbrıs'ta geçirmiş, benzeri aile yapıları ve sınıfsal konumlanmaları olan ailelerin farklı kuşaklarının, yaşanan etnik çatışma dönemini ve sonrasını bugünden geçmişe bakarak nasıl hatırlamayı tercih ettikleri ve Kıbrıs sorununun çözümü açısından nasıl bir gelecek hayal ettiklerini anlamaya çalışacaktır. Bunu yaparken, hatırlamanın geçmişle gelecek arasındaki sonu gelmez bir diyalog olduğu ve aynı aileye mensup farklı kuşakların hatırlama anlatılarını yaşanan olaylardan uzaklaştıkça geçmişte yaşanmış olayı referans noktası olarak değil de, gelecek hayallerini referans noktası olarak kurduklarını iddia edecektir.

Bu anlama çabasını daha görünür kılmak için de Kuzey Kıbrıs'ta yer alan dört hafıza mekânının tarih yazımında durdukları yere, yaşanan etnik çatışmalara dair verdikleri mesajlara ve bunun sonucu olarak temsil ettikleri ideolojiye dair farklı kuşakların ne düşündükleri üzerine odaklanacaktır. Bunun sonucu olarak da, kuşakların mekân algıları ve deneyimlerinin, Kıbrıs sorununun geçmişi ve geleceğine dair kurdukları hatırlama anlatılarıyla birebir örtüştüğü iddia edilecektir.

Anahtar kelimeler: Hafıza, hafızanın politikleşmesi, kuşaksal hatırlama, hafıza mekânları, Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs sorunu.

Places of Memory in Northern Part of Cyprus: Generational Remembering and Sense of Place

Abstract

An unresolved state of conflict continues in Cyprus since the 1950s. Today, there are countless accounts of remembrance narratives about the cause and solution of the ethnic conflict among the Turkish and Greek Cypriots, separated by the border in Nicosia, the last divided capital in Europe. This is because remembering is a social act through which the memories become intentionally and selectively semi-permeable, thus, politicized in terms of one's political ideology, gender, class position, and generation.

This article attempts to understand how different generations of Turkish Cypriot families, who have spent their entire lives in Northern Cyprus and have similar family structures and class positions, intentionally remember the period of active ethnic conflict and its aftermath retrospectively, and what kind of future they dream of in terms of the solution of the Cyprus problem. In doing so, I argue that remembering is an endless dialogue between the past, present, and future. Namely, as different generations of the same family move away from the original events, they incline more to construct their future aspirations as reference points of their remembrance narratives.

Finally, it focuses on four places of memory in Northern Cyprus to see where they

Kuzey Kıbrıs Hafıza Mekânları: Kuşaksal Hatırlama ve Mekân Deneyimleri

Beyza Hatun Kızıltepe*

* Doktora öğrencisi, Koç Üniversitesi, bkiziltepe20@ku.edu.tr

stand in the historiography discussions, their messages about the ethnic conflict, and how different generations perceive these two. As a result, it argues that these generations' spatial perceptions and experiences overlap with the remembrance narratives they have constructed in-between past experiences, present life conditions, and future aspirations.

Keywords: Memory, politicization of memory, generational remembering, places of memory, Turkish Cypriots, Cyprus conflict.

Şekil 1. Kıbrıs.

Tarihyazımı ve Hatırlama (Geçmiş Anlamlandırma) Üzerine Birkaç Not

Geçmiş üzerine fikir üretme pratiği yalnızca entelektüel bir faaliyet olarak yazılı ve düşünsel mekâna sıkışıp kalmamıştır. Bir başka deyişle, tarihyazımı sadece düşünsel bir eylem değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal sonuçları da olan bir pratiktir. Özellikle ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte devletler politik, hukuki, coğrafi, kültürel, sosyal ve ekonomik meşruiyetlerini “düşman” sayılabilecek herhangi bir grubun resmi tarihyazımıyla homojenleştirilmesi üzerine kurmuşlardır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, tarihyazımını kendi varoluşunun meşruiyetinin yegâne sağlayıcısı olarak görme hâlinin sadece ulus devletlerin bir özelliği olmadığı farkında olmaktır. Özellikle tarihinde etnik çatışmalar yaşamış ülkelere bakıldığında, meşruiyetini ve/veya mağduriyetini tarihyazımı üzerinden kurmak sadece ulus devletlerin alışık olduğu bir pratik değil, aynı zamanda azınlık gruplarının da pratiği olabilmektedir. Ancak azınlık grupları veya devlet mekanizmasının dışında olduklarını iddia eden gruplar, örneğin ulus devletin resmi tarih anlatısını eleştiren vatandaşlar, “hakikat” iddialarını ulus devletlerin tarihyazımı söylemlerini takip ederek değil, hafıza siyasetiyle yaptıklarını söylerler.

Hafıza kavramı da tam bu noktada tarihyazımı tartışmalarının içerisine 1960’lı yıllardaki özellikle II. Dünya Savaşı sırasında yaşananların dünya üzerindeki yıkıcı etkilerinin de ivmelendirmesiyle çatışma yaşamış toplumlara, coğrafyalara veya dönemlere odaklanarak girmiştir. Çünkü geçmiş üzerine düşünme ve bunun sonucu olarak bugünden geçmişe yönelerek onu anlamlandırma, geçmiş ile ilgili olumlu veya olumsuz bir derdi olan toplulukların “ihtiyacı” olmaya başlamıştır.

Hafızanın, tarihyazımı tartışmalarına yeni ve eleştirel bir perspektif olarak girmesi konusunda Foucault (1974), hafıza grupların varoluş mücadelelerinde önemli bir faktör olduğu için eğer insanların hafızası kontrol edilirse aynı zamanda dinamizmi de kontrol edilir; ayrıca grup deneyimleri ve önceki mücadeleler hakkındaki bilgileri de kontrol edilebilir (s. 24) demiştir. Başka bir deyişle, gruplar hatırlama güçlerini veya hafızalarını kaybederlerse tarihyazımına dair hegemonik mücadele alanında kendi hatırlama anlatıları dahilinde “hamle yapan” aktörlerden biri olamazlar. Bu nedenle, hafıza, amaca yönelik seçici geçirgen bir sosyal eylem olarak toplumsal olanın içerisinde bireysel anlam yaratma süzgecinden geçirilerek oluşturulur ve bu nedenle de politik bir eylemdir. Bu politik eylemin kurulduğu zemin de geçmişte ne olduğu ile ne olduğu iddiasının kurulduğu hatırlama anlatısı arasındır (Trouillot, 1995).

Bu noktada, sosyal tarihçi Peter Burke (1997), “geçmiş hatırlamak ya da onun hakkında yazmak bir dönem iddia edildiği gibi “masum” eylemler olarak görülemez. Artık ne hatıralar ne de tarihler –burada kastedilen tarihyazımıdır– objektiftir. İki durumda da, bilinçli ya da bilinçsiz seçim yaptığımızın, yorumladığımızın ve tahrip ettiğimiz farkına varmayı öğreniyoruz. İki durumda da bu seçim, yorumlama ve tahrip etme ve toplumsallığa şartlanmıştır. Tarihyazımı ve hatıralar sadece bireylerin işi değildir” (s. 44, 46) der.

En kaba anlamıyla tarihyazımının ve hatırlamanın sürekli devam eden bir yeniden inşa etme hâli olduğu düşünülürse, kimin hangi tarihsel olgu üzerine çalışmak istediği, hangi tarihsel olguların bahse değer görüldüğü veya görülmediğine karar verme ve bu karar verme süreci sonucunda hafızaya dair anlatının yaratılması

politiktedir.¹ Bununla birlikte, geçmişin nasıl hatırlandığının, zamansal ve mekânsal tecrübelerin sonucu olarak ortaya çıktığı, bu hatırlama süreciyle eşzamanlı olarak hafıza mekânlarıyla kurulan ilişkilerin de hatırlama anlatılarına paralel olarak şekillendiği iddia edilecektir. Çünkü hafıza mekânları, toplumsal anlamın (yeniden) inşasına hizmet eden yerlerdir (Canefe, 2007, s.315, 321). “Bu nedenle bu mekânları ve yerleri, hatırlama sürecini, geçmişte olanlara dair hissiyata dayanarak oluştururken araç olarak kullandığı mahaller olarak değerlendirmek gerekir” (s.321).

Kuşaksal Hatırlama

Mannheim’a göre (1972) bir neslin üyeleri, her şeyden önce, kolektif sürecin aynı evresine maruz kaldıkları sürece benzer şekilde konumlanmışlardır. Bununla birlikte, Mannheim’a göre kuşakların neye göre konumlandırılacağı ve sınırlarının çizileceği ise ilk gençlik yıllarından erişkinlik yıllarına olan sürede içine doğdukları toplumsallığa göre karar verilir. Ancak bu tanım, kuşak olgusunun yalnızca mekanik bir ölçütüdür. Bir başka deyişle, insanların aynı zamanda doğmaları veya gençliklerinin, yetişkinliklerinin ve yaşlılıklarının çakışması, kendi içinde kuşaksal konumlanmaların benzerliğini içermez; benzer bir konumlandırma yaratan durum, aynı tarihsel olayları benzer şekillerde hatırlayacak bir konumda olmalarıdır. Bu noktada, kuşaksal hatırlama kavramı devreye girer.

Misztal (2003), kuşakların hatırlamanın ürünü olduğunu iddia eder, çünkü hatırlama ve anlatısı, diğer insanlarla ilişki içerisinde olan sosyal bir eylemdir (s. 88). Benzeri bir perspektiften Palmberger (2016), kuşak ve kuşaksal hatırlamayı oluşturan temelin sadece bir olayı aynı dönemde tecrübe etmiş olmanın değil, bu olaya dair bireylerin belirli söylemsel taktikleri izleyerek retrospektif bir şekilde oluşturdukları hatırlama anlatılarının benzerliği de olduğunu söyler (s. 9). Ve bu sosyal süreç içerisinde hatırlamanın seçici geçirgen özelliğinin görünür hâle gelmesi, onu aynı zamanda politik bir eylem hâline de getirir (Misztal, 2003, s. 88). Bir başka deyişle, kuşaklar arasındaki hatırlama anlatıları arasındaki benzerlikler ve farklılıkların olduğu noktalar hafızanın seçici geçirgenliğinin ve politikleşmesinin somut olarak görülebildiği yerlerdir (Verovsek, 2016, s. 538). Çünkü hatırlanan olaydan veya dönemden uzaklaştıkça, hem o dönemi birebir olarak tecrübelemiş kişilerin hatırlama anlatıları hem de sonrasında doğan kuşakların *post*-hatırlama anlatıları zaman içerisinde değişmeye meyillidir (s. 538). Kimisi resmi tarih anlatısını takip ederek, kimisi bu anlatıyı tamamen eleştirerek, kimisi de bu iki durumun arasında kalıp müzakere ederek hatırlama anlatısını kurmaya meyillidir (s. 539).

Bu nedenle bu çalışmada kuşak kavramından anlaşılan, Mannheimcı kuşak anlayışından yola çıkarak sadece belirli tarihsel dönemlerde doğmuş insanlar topluluğu demek değildir. Bunun yerine, hem aynı tarihsel döneme doğmuş, belli başlı önemli sayılabilecek tarihsel olaylar sırasında çocukluklarını ve gençlik dönemlerini yaşamış insanlar olmak hem de bugünkü sosyal pozisyonlarından bakarak geçmişi benzeri anlatılarla hatırlıyor olmak demektir. Bu nedenle bir grup insanın aynı kuşağa mensup olarak görülmesinin nedeni, o insanların yalnızca aynı tarihsel dönemleri ve olayları tecrübe etmiş olmaları değil, aynı zamanda bu olayları benzeri perspektiflerden günümüzden geçmişe bakarak yeniden anlamlandırmalarıdır.

Şekil 2.
Barbarlık
Müzesi.

1950’lerden Günümüze Kıbrıs Adasının Kısa Çatışma Tarihine ve Kuzey Kıbrıs’ta Yer Alan Hafıza Mekânlarının Üretim Sürecine Kısaca Bakış

1950’lerin başında nüfusun neredeyse %80’ini Kıbrıslı Rumlar, %17’sini Kıbrıslı Türkler ve %3’lük bir kısmını da diğer etnik ve dini gruplar oluşturuyordu. Böylesi bir demografik yapı içinde Yorgos Grivas (1898-1974) önderliğinde kurulan Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü (EOKA), 1955 yılında İngilizlere ve adadaki sömürgecilik uygulamalarına karşı savaşılmaya ve görünür olmaya başlamıştı. Amaçları, Kıbrıs’ın Yunanistan ile birleşmesi ve İngiliz sömürgeciliğinden kurtulmaktır. 1958’e kadar İngilizlere yönelen ve Kıbrıslı Rumlar arasında olan bu şiddet dalgası 1958’ten sonra Kıbrıslı Türklerle yönelmeye başladı. Bu süreçte EOKA tarafından pek çok Kıbrıslı Rumun yanında Kıbrıslı Türk de öldürüldü. 1958 yılına gelindiğinde ise Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) Rauf Denktaş önderliğinde kuruldu. Bu noktadan sonra adada hâkim olan şiddet dalgası belirgin bir şekilde etnik şiddet olarak kurulmaya başladı. Bir başka deyişle, “Modernleşme sürecinde iki toplum arasında ortaya çıkan eşitsizlik, bir zamanlar ‘hâkim millet’ olan Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Rum toplumu karşısında güçsüz bir

toplum görüntüsü çizmesi, etnik gruplar arası ilişkilerde ‘üstün’ ve ‘zayıf’ tarafların ortaya çıkması ve en önemlisi, etnik gruplar arasında baş gösteren amaç uyumsuzluğu ve egemenlik kavgası etnik şiddeti tetikleyen en temel unsurlar oldu” (Kızılyürek, 2016, s. xvii). Bununla birlikte EOKA nasıl Yunanistan ile birleşmeyi (*Enosis*) savunuyorsa, TMT de ayrılığı, yani *Taksim*’i savunuyordu. Kıbrıs Rum toplumu demografik yapının da desteğiyle çoğunluk ve asıl unsur olduğunu iddia ederek İngiliz sömürgeciliğine karşı tek başına adanın geleceğiyle ilgili söz söylemeye ve Yunanistan ile birleşmeye, Türk toplumu ise azınlık yerine konulmayı reddedip karşı seferberlikle birlikte adanın bölünmesi fikrine dört elle sarıldı (s. xvi).

1963 ve sonrası adadaki şiddet dalgalarının en tehlikeli hâle geldiği dönemdi. 1963’ü etnik çatışmalar açısından milat hâline getiren olay, Aralık 1963’te Binbaşı Nihat İlhan’ın ailesi, eşi ve üç çocuğunun, Kıbrıslı Rum çeteler tarafından öldürüldüğü, Kıbrıslı Türk toplumu arasında Kanlı Noel veya Banyo Katliamı olarak bilinen olaydı. Olayın gerçekleştiği ev, 1966 yılında müze hâline getirildi. Müze, ilkokul ve ortaokuldaki Kıbrıslı Türk öğrencilerin okul gezisiyle ziyaret ettikleri hafıza mekânlarının başında gelmektedir. Müzenin isminden ve içerisine girildiğinde Kıbrıs sorununa dair verdiği mesajlardan, tarihyazımına dair durduğu yer açık bir şekilde anlaşılabilir. Kıbrıs Rumlarının yaşanan tüm şiddet dalgalarının sorumlusu oldukları, Kıbrıs Türklerinin hiçbir şeyden haberi yokken onlara karşı şiddet uygulamaya başladıkları ve tüm bu olanlar karşısında Türklerin, Rumların barbarlığının kurbanı oldukları vurgulanmaktadır. Temsil edilen bu ideolojide, Kıbrıslı Rumlar arasında yaygınlaşan milliyetçilik akımına karşılık olarak, etnik kimliğe, yani Türklüğe ve bu etnik kimliğin referans noktası olarak Türkiye’ye bağlılık net bir şekilde görülebilir. Müzenin, etnik çatışmalara dair yukarıda verdiği mesajlar, duvarlarda hem 1963 öncesi hem de sonrasında Kıbrıs’ın Türklerinin “yaşamak zorunda bırakıldıkları” şiddetin fotoğraflarıyla temsil edilmiştir.

Hafıza mekânları kavramı tarihçi Pierre Nora’nın hafıza çalışmaları literatürüne

1 İdeoloji, tarih yazımı ve hafıza kavramları üzerine yazılan detaylı araştırmalar için bkz. Le Goff ve Nora (1985); Hutton (1988); Zerubavel (1996); Molden (2016).

kazandırdığı bir kavramdır ve bu kavramı nasıl ortaya çıkardığını şu şekilde açıklar; “Ulusal hafızamızın hızla kaybolup gittiğini gördüm ve hafıza mekânlarının sayımına giriştim; hafıza özellikle bu mekânlar içinde ortaya çıkar ve insanların iradesine ya da yüzyıllara bağlı olarak en çarpıcı simgeler de buralarda görülür: Bayramlar, amblemler, anıtlar ve anma törenleri, ayrıca övgü söylevleri, sözlükler ve müzeler” (2006, s.9). Nora şunu da iddia eder ki, eğer hafıza mekânlarını gerçekten zamanı durdurmak, toplumsal hafıza kaybını engellemek, uluslar için önemli sayılacak nesnelerin ve tarihi olayların durumunu tanımlamak veya somut olmayanları somutlaştırmak, geçmişte yaşanmış insan hakları ihlallerine karşı nasıl bir politika üretileceğine yön vermek için üretirsek o zaman hafıza mekânlarının yaşayan yerler olduğu açıktır (s.32).

Bu basit ama bir o kadar da hafıza mekânlarının temel kuruluş ve işleyiş amacının ne olduğunu açıklayan cümleler, okura iki temel unsuru açıklar. Birincisi, hafızanın somut ve fiziksel alana eklemlendiği, bir başka deyişle mekânsal olarak kurulduğu; ikincisi, hafıza mekânlarının, hafızanın kristalize olduğu, saklandığı ve yeniden üretildiği yerler olduğudur. Bu nedenle de hafıza mekânları yaşayan yapılarıdır çünkü grupların mekânlara atfettikleri anlamlar sürekli olarak değişir. Örneğin bir grubun yere göge sığdıramadığı bir hafıza mekânı, bu mekânın temsil ettiği ideoloji ve hikâyesi, başka bir grup tarafından yerle bir edilmesi, sessizleştirilmesi veya görmezden gelinmesi gereken bir şey olarak değerlendirilebilir.

1974'te Türkiye, Kıbrıslı Rum toplumunun çoğunluğu ve resmi tarih anlatısı tarafından işgal; Kıbrıslı Türk toplumunun çoğunluğu ve resmi tarih anlatısı tarafından ise Mutlu Barış Askeri Operasyonu olarak adlandırılan askeri çıkartmayı gerçekleştirdi; Yeşil Hat olarak adlandırılan sınırla Kıbrıs'ın bugünkü “paylaşımı” yapıldı.

Askeri çıkartmadan iki yıl sonra, yine çıkartmanın yıldönümünde, Karaoğlanoğlu Şehitliği kuruldu. Şehitlik adını 1974'te hayatını kaybeden 7. Piyade Alayı Komutanı Halil İbrahim Karaoğlanoğlu'ndan aldı. Şehitliğin resmi sitesinde de yazdığı üzere, askeri çıkartmada hayatını kaybeden subay, astsubay, erbaş ve erlerin anısına inşa edildi.

Sol tarafınızda bulunan heykel grubu Kıbrıs'ı, sağ tarafınızda bulunan heykel grubu Türkiye'yi temsil etmektedir. Bir yanda yılların özgürlük mücadelesini vermiş yorgun ve gururlu Kıbrıs mücahitleri, diğer yanda kardeşlerinin yardımına koşan kahraman Türk askerleri... Heykelin Türkiye'yi temsil eden tarafında bulunan Mehmetçik ve arkasındaki Türk Bayrağı figürü ise harekâtın bizzat Türkiye tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Bu sözler, şehitlik ziyaretçilerini karşılayan askerin oldukça nizamlı bir şekilde yazılmış bir metne ve bu metni destekler nitelikte olan teatral hareketler ve vücut diliyle yaklaşık dört dakika kadar süren sunumuna aittir.² Sözlerin temsil ettiği ideolojinin, Türkiye'nin adadaki konumuna ve bunun sonucu olarak Karaoğlanoğlu Şehitliği'nin Kıbrıs sorununa dair yazılan tarihte nerede durduğuna dair ipucu verir niteliktedir. Bu ideoloji ve tarih anlatısına göre, yıllardır Kıbrıslı Rumların zulmüne maruz kalan Kıbrıs'ın Türklerinin imdadına Türkiye yetişmiştir ve kurtarıcı Türkiye'nin politikalarıyla ve askerleriyle adada olması meşru ve kutlanılması gereken bir durumdur.

Şekil 3.
Karaoğlanoğlu
Şehitliği.

1974'ten 1983 yılına kadar geçen zamanda, “45.000 Kıbrıslı Türk, adanın güneyinden kuzeyine, 165.000 Kıbrıslı Rum, adanın kuzeyinden güneyine” (Bryant ve Papadakis, 2012, s. 5) zorunlu olarak göç etmiştir. 1983 yılında, aradan geçen dokuz yıla rağmen Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında bir arada yaşam konusunda ortak bir çözüme varılamamışken *de facto* bağımsız devlet Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kuruldu.

1982 yılında Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı kontrolündeki Mücahitler Sitesi askeri bölgesinin içerisinde ve Lefkoşa'nın merkezinde Milli Mücadele Müzesi kuruldu.³ Müze, Kıbrıs'ın Türklerinin adadaki mücadele tarihini üç kısma ayırarak (1878-1955, 1955-1974, 1974-bugün) anlatır ve yine Karaoğlanoğlu Şehitliği'nin yaptığı gibi Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin Türkiye ile bağıını özellikle etnik köken üzerinden vurgular. Başka bir deyişle, Kıbrıs'ta yaşayan ve Türkçe konuşan topluluk, Kıbrıslı Türkler yerine Kıbrıs'ın Türkleri olarak adlandırılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, Barbarlık

Müzesi'nde olduğu gibi Kıbrıs'ın Türklerinin çektiği zulümlerden ve onlara yaşatılanlardan bahsedilir, ancak bunu yaparken en sonunda Kıbrıs'ın Türklerinin birer kahraman olarak Türkiye'nin yardımıyla 1974'ten itibaren kendi tarihlerini yazmaya başladıkları söylenir. Yani yılların özgürlük mücadelesini veren ve kurbanlaştırılan Kıbrıs'ın Türkleri, 1974'teki zaferden itibaren sonunda kendi tarihlerini yazmaya başlayan ve bu tarihin meşrulaştırmasını 1983'te kurulan KKTC ile yapan kahramanlara dönüşmüşlerdir. Müzenin temsil ettiği ideoloji ve Kıbrıs tarihine dair verdiği mesaj aynı zamanda, adada yaşayan diğer etnik grup olan Kıbrıslı Rumları, “bir grup yaşayan insan olarak değil, bir tür canavarca ‘varlık’ (bu tür ağza alınmayan eylemlerde bulunabilen) veya acımasız bir katilin kaba bir karikatürü olarak resmeder” (Papadakis, 1994, s. 412).

23 Nisan 2003'te Ledra Palas sınır kapısı kullanıma açılmış ve bu araştırmanın katılımcılarının çok büyük bir kısmının da belirttiği üzere kimi Kıbrıslı Türkün hayatında ilk kez sivil bir Kıbrıslı Rum ile karşılaşması bu tarihte gerçekleşmiştir. 2004 yılında, dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırlanmasına öncülük ettiği

3 Milli Mücadele Müzesi'nin resmi internet sitesi için bkz. <https://www.lefkosabelediyesi.org/muzeler/milli-mucadele-muzesi/>

4 Annan Planı, Kıbrıslı Rum ve Türklere iki toplumlu, iki kesimli, ancak tek devlet bünyesinde yaşama önerisi sunan ve federal çözüme en yakın görülen plandı. Planın tamamına ulaşmak için bkz. http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html

5 Referandumun sonuçlarına dair dönemin gazetelerinde çıkan detaylı haberler için bkz. <https://www.dw.com/tr/yeniden-birle%C5%9Fme-olmuyor/a-2526696>, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rumlar-hayir-turkler-evet-dedi-38597068>, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/33105-referandum-uzun-bir-yolun-sonu>

2 Şehitliğin resmi internet sitesi ve ziyaretçileri karşılayan askerin teatral sunumunda kullandığı metnin tamamı için bkz. <http://www.mucahit.net/Tarih/Karaoğlanoglu.aspx>

Annan Planı⁴ için halk oylaması yapılmış ve Kıbrıslı Türklerin neredeyse %78'i bu plana evet derken Kıbrıslı Rumların ise %75'i hayır demiştir.⁵

2011 yılında, bugün sadece diplomatların arabayla, sivillerin ise yaya olarak geçiş yapabildiği Lefkoşa merkezdeki Ledra Palas sınır kapısını –ki bu sınır kapısı 2003'te açılan ilk sınır kapısıdır– kimlik kontrolüyle geçince yer alan iki sınır kontrol bölgesi arasında kalan Birleşmiş Milletler Tampon Bölgesi'nde Dayanışma Evi (*Home for Cooperation*) kurulmuştur. Burası, Tarihsel Diyalog ve Araştırma Merkezi tarafından, çokkültürlü, uluslu ve dilli etkinliklerin (çalıştay, konferans, film gösterimi vb.) yapılabilmesi ve bu ara/ölu bölgeyi Kıbrıs'taki tüm toplumların karşılaşma alanı hâline getirmek amacıyla kurulan bir toplum merkezidir.⁶

Dayanışma Evi, bu makalede bahsi geçen diğer üç hafıza mekânına göre, sahip olduğu politik ve ideolojik iddiası nedeniyle resmi tarih ve ulusal anlatıların dışında kalmış bir mekândır. Bir başka deyişle, Kıbrıs'ta yaşanmış etnik çatışmaları ulus devlet perspektifiyle tek yönlü ve gruplar arasında suçlu - suçsuz ve mağdur - zulmeden gibi düşman yaratma üzerine kurulu ikilikler kurma mantığıyla anlatan diğer mekânlara kıyasla “gerçekliği değiştirmek” veya “kışkırtmak”, “alışlagelmemiş olanı görünür kılmak” amacıyla kurulmuş bir hafıza mekânıdır.

Bugün, Kıbrıslı Türkler adanın kuzeyinde, Kıbrıslı Rumlar ise güneyinde ayrı bir şekilde yaşamaktadır.⁷ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sadece Türkiye tarafından tanınmakta, Kıbrıs Cumhuriyeti ise 2004 yılından beri Avrupa Birliği üyesidir.⁸

Şekil 4.
Dayanışma Evi.

⁶ Dayanışma Evi'nin tarihine dair ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.home4cooperation.info/tr/history-of-the-h4c>

⁷ Bu durumu istisna olan tek yer Larnaka bölgesinde bulunan Pile köyüdür. Annan Planı tartışmaları sırasında köylülerle yapılan bir röportaj için bkz. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/14614-pile-koyluleri-bmnin-kibris-planini-anlatti> Kıbrıs sorunu, Annan Planı ve Pile köyü üzerine yazılmış çalışmalar için bkz. Papadakis (1996); Papadakis (2000).

⁸ Kıbrıs adasında yaşanan etnik çatışmaların tarihine dair detaylı araştırmalar için bkz. Kızılyürek (2002); Bryant (2004); Mütercimler (2004); Lindsay (2011).

Metodoloji ve Örneklem Özellikleri

Araştırmanın örneklem özelliği, Kıbrıs adasında Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında çıkan etnik çatışma tarihinde dönüm noktaları olarak sayılabilecek üç ayrı zaman dilimi ve Kıbrıs doğumlu olmak kriterleri referans alınarak belirlenmiştir. İlk zaman dilimi etnik çatışmaların başladığı 1950'lerin sonları ile 1974'te Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri müdahale arasında geçen süre, ikinci zaman dilimi 1974'ten Annan Planı referandumunun yapıldığı 2004'e kadar geçen süre, üçüncü zaman dilimi ise 2004'ten günümüze karar gelen süre olarak belirlenmiştir. Bu iki temel kıstasın sonucu olarak da gençlik yıllarını (18-35 yaş arası) bu dönemlerden birinde geçirmiş ve aynı ailelere mensup üç ayrı kuşak sınıflandırmasına gidilmiştir.⁹

Bununla birlikte Kıbrıs'ın kuzeyinde olan hafıza mekânlarının seçim kriterlerindeki temel unsur, hafıza mekânının tarihyazımında durduğu yer ve ideolojisi, yani yaşanan etnik çatışmalara dair verdikleri mesajlar olmuştur. Bunun sonucunda da ulus devlet tarihyazımına birebir benzeme ve eleştirel bir noktadan bakma şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmiştir.

Kısaca, aynı ailelerin üç farklı kuşağına mensup otuz kişi ile yarı yapılandırılmış form eşliğinde bir ile bir buçuk saat arasında süren derinlemesine görüşmeler, Kasım 2019'da on beş günlük bir saha çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Özellikle ilk kuşakla yapılan görüşmelerde yaşamöyküsü –life history– metodu kullanılmış; bu kişilere ulaşmaya çalışırken kartopu örneklem metodundan faydalanılarak, metodu kullanmaya bu üç kuşağın en genç olanına, yani üçüncü kuşağa ulaşılarak başlanmıştır.

Araştırmanın katılımcısı olan otuz kişiye yarı yapılandırılmış mülakat formu üzerinden yedi temel konu başlığıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu başlıklar: giriş-tanışma soruları, (kendine veya ailesine ait) 1960'tan itibaren adada yaşanan etnik çatışmalara dair hatıralar, geçmiş, şimdi, gelecek ve tarih algısı, hatırlama / geçmişini anlamlandırma, Kıbrıs sorununun nedenlerine dair düşünceler, geçmişle yüzleşme - geleceğe yönelme, ve mekân algısı ve tecrübeleridir.

Bu makalede, diğer dört başlıkta verilen cevapların, mekân algısı ve tecrübeleri sorularına verilen cevaplarla ilişkisi üzerinde durulacağı için bu bölümdeki soruların içeriği üzerinde kısaca durmak gerekir. Katılımcılara mekân algılarına ve tecrübelerine dair şu sorular sorulmuştur:

- X'i ziyaret ettiğiniz ilk zamanı hatırlıyor musunuz? Ne hissetmiştiniz? Nelerden etkilenmiştiniz? Nelerden hoşlanmıştınız, neler hoşunuza gitmemişt?
- X'i kaç kez ziyaret ettiniz? Birden fazla ise, neden?
- Size göre X nasıl bir yerdir? X dendiğinde aklınıza gelen sıfatlar ve duygular nelerdir? Bunları açıklayabilir misiniz?
- X mekânında anlatılanlarla ilgili neler düşünüyorsunuz?
- İlk ziyaretinizden bugüne kadar mekânda değişen şeyler olduğunu düşünüyor musunuz?

⁹ Bu noktada, araştırmaya başlanmadan önce yapılan kuşaksal sınıflandırma Mannheim'in daha önceden bahsedilen mekanik anlamdaki sınıflandırmasını takip etse de, araştırmanın sonucunda bu sınıflandırmanın, katılımcıların kuşaksal konumlanmaları ve hatırlamalarıyla da uyduğu sonucuna varılmıştır.

— X’i ziyaret etmesini başka insanlara da tavsiye eder misiniz? Evet ise, neden? Hayır ise, neden?

— X mekânına karşı olumlu düşünceleri olduğunu bildiğiniz biri olsa, bu olumlu düşünceler karşısında bir şey söylemek ister miydiniz? Evet ise, neden? Hayır ise, neden?

— X mekânına karşı olumsuz düşünceleri olduğunu bildiğiniz biri olsa, bu olumsuz düşünceler karşısında bir şey söylemek ister miydiniz? Evet ise, neden? Hayır ise, neden?

Kuzey Kıbrıslı Türk Ailelerin Hatırlama Anlatılarına ve Hafıza Mekânları Deneyimlerine Bakış: Ulus İçin, Arafta Kalarak ve Gelecek İçin Hatırlama

68 yaşında ve 1963’ten önceki hayatını Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin evlerinin kümelenmiş şekilde bir arada olduğu, ancak karma olarak adlandırılmayacak bir köyde geçiren Emine, Karaoğlanoğlu Şehitliği’ni ilk ziyaret ettiğinde neler hissettiğine, mekânı hiç görmemiş birine nasıl tasvir edeceğine ve başkalarına burayı ziyaret etmelerini tavsiye edip etmeyeceğine dair şunları söylüyor:

Çok acı bir şey, kötü bir şey. Bak ne kadar şehit verdik, canlar gitti demiştim torunlarıma tee bir zaman geldiğimizde. Tam da hatırlamam ne zaman geldik ama... Hep de anlatırım onlara, ben anlatırım yaşadıklarımızı. Biz çok çektik çünkü kızım. Bilsinler onlar da. Hep de getiririm böyle şehitlikler olsun, müzeler olsun. Böyle yerlere gittiğimde anılar gelir aklıma, ölenler... Savaş, olanı fakir eder, olmayanı zengin eder. Biz hep fakirdik, azınlıktık kızım, beğenmezdi Rumlar bizi, hiçbir zaman da istemezlerdi adada. Anlardık biz bunu. Benim eşim dedim ya sana taksiciydi. Duyardı hep Rumların planlar yaptığını, bazen arabanın arkasındaki konuşmalardan da duyardı. O yüzden şimdi böyle dost olalım diyenler çıkar, konuşur. Ben gördüm kızım o günleri, istemem. İyisi de, kötüsü de vardır Rumların, ama bir daha yok yok; onlar orada, biz burada. İstemem kızım. Baksana bu yavrucuklar boşuna mı şehit oldular? Türkiye boşuna mı bizim feryadımızı dinledi de geldi buraya? Buraya gelsin herkes görsün, bu gerçeği ancak böyle anlarlar. Baksana sıra sıra mezarlar. Bundan daha acısı var mı? Bunları bilmeyenin geleceği olmaz kızım.

Emine, 22 yaşına kadar Rumlarla bir arada yaşamasına ve Rumların hepsi kötü insan değildir demesine rağmen her zaman azınlık olarak hissettiklerinden, Rumların onları istemediğinden, savaşı birincil olarak tecrübelemesine rağmen, bu savaşta yalnızca Kıbrıslı Rumların payı olduğundan bahsetmiştir. Buna ek olarak da tüm bu yaşadıklarından çıkardığı sonuç, gelecekte Kıbrıslı Türkler ve Rumların bir arada yaşayamayacağı, savaş şehitlerinin her zaman hatırlanması ve şehitliklerin ziyaret edilmesi gerektiği ve eğer hatırlamazlarsa Kıbrıslı Türklerin bir geleceği olmayacağıdır. Emine’nin Karaoğlanoğlu Şehitliği deneyimi üzerinden Kıbrıs sorununa genel bakışını anlatırken kullandığı dil, Kıbrıslı Türklerin mağdur, Rumların ise bu mağduriyeti yaratanlar olduğu, Türkiye’nin adaya gelerek Kıbrıslı Türklerin “kurtarıcısı” olduğu ve gelecekte birlikte yaşamının bir yolu olmadığı fikri üzerine kurulmuştur.

Althusser’e göre ideoloji, yalnızca fikirlerle sınırlandırılabilecek bir temel değil, toplumsallığı kuran maddi ilişkilerde etkililiği, yani *effectiveness* ölçüsünde kendini gösteren bir şeydir (2001). Herhangi bir ideoloji iyi, kötü, yanlış, doğru gibi sıfatlarla

Tablo 1.
Görüşmecilerin
Sosyal
Demografik
Profilii.

Takma İsim	Doğum Tarihi	Kuşak	Doğum yeri	Cinsiyet	Eğitim	Meslek	Siyasi İdeoloji (Kıbrıs sorununun çözümü açısından)
Deniz	1990	3	Lefkoşa	-	Yüksek lisans öğrencisi	Sivil toplum örgütü çalışanı	Anti-militarist, çok kültürcü ve birleşik Kıbrıs savunucusu
Merve	1987	3	Mağusa	K	Lisansüstü	Doktora öğrencisi	Birleşik Kıbrıs savunucusu
Mehmet	1991	3	Kyrenia	E	Lisansüstü	Yüksek lisans öğrencisi	Federalist
Sena	1985	3	Lefkoşa	K	Yüksek lisans mezunu	Özel sektörde yönetici	İki devletli çözümcü, liberal muhafazakar
Aslı	1993	3	Lefkoşa	K	Lisansüstü	Doktora öğrencisi, Özel sektör çalışanı	Birleşik Kıbrıs savunucusu
Efe	1994	3	Mağusa	E	Yüksek lisans öğrencisi	İşsiz	Sosyal demokrat, birleşik Kıbrıs savunucusu
Hazal	1990	3	Lefkoşa	K	Yüksek lisans öğrencisi	Öğretmen	Sosyal demokrat, birleşik Kıbrıs savunucusu
Beyza	1995	3	Mağusa	K	Üniversite öğrencisi	Çalışmıyor	Hümanist
Yağız	1997	3	Lefkoşa	E	Üniversite öğrencisi	Çalışmıyor	İki devletli çözümcü, liberal muhafazakar
Murat	1991	3	Lefkoşa	E	Yüksek lisans mezunu	Özel sektör çalışanı	Hümanist, federalist
Ali	1963	2	Lefkoşa	E	Lise mezunu	Emekli polis	Ayrılcı muhafazakar
Selma	1968	2	Mağusa (Güney kısım)	K	Üniversite mezunu	Emekli öğretmen	Federalist
Mahmut	1960	2	Mağusa	E	Lise mezunu	Serbest meslek sahibi	Ayrılcı
Melek	1967	2	Lefkoşa	K	Lise mezunu	Emekli özel sektör çalışanı	İki devletli çözümcü
Zeliha	1976	2	Limasol (Güney kısım)	K	Üniversite mezunu	Özel sektör çalışanı	Hümanist
Melda	1969	2	Mağusa	K	Lise mezunu	Ev hanımı	Hümanist
Mehmet	1966	2	Baf (Güney kısım)	E	Üniversite mezunu	Öğretmen	Sosyal demokrat, federalist
Kadir	1969	2	Mağusa	E	İlkokul mezunu	Tersane işçisi	Federalist
Hamza	1963	2	Lefkoşa	E	Lise mezunu	Serbest meslek	Milliyetçi ayrılcı
Fevzi	1966	2	Lefkoşa	E	Lise mezunu	Emekli aşçı	Federalist
Necmi	1941	1	Girne	E	İlkokul terk	Ev hanımı	Ayrılcı
Eda	1945	1	Mağusa (Güney kısım)	K	İlkokul terk	Ev hanımı	Milliyetçi ayrılcı
Can	1937	1	Girne	E	Ortaokul mezunu	Çiftçi	Ayrılcı muhafazakar
Kadriye	1943	1	Baf (Güney kısım)	K	Ortaokul mezunu	Ev hanımı	İki devletli çözümcü
Müşfik	1939	1	Baf (Güney kısım)	K	Ortaokul mezunu	Ev hanımı	Ayrılcı
Derya	1945	1	Lefkoşa (Güney kısım)	K	Ortaokul mezunu	Ev hanımı	Hümanist
Emine	1952	1	Baf (Güney kısım)	K	İlkokul terk	Ev hanımı	Ayrılcı
Hanife	1949	1	Mağusa	K	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Milliyetçi ayrılcı
Ali	1939	1	Girne	E	İlkokul terk	Ev hanımı	Hümanist
Tahsin	1941	1	Lefkoşa	E	Ortaokul mezunu	Emekli asker	Federalist

değil, pratik olarak toplumda etkili olup olmaması üzerinden görünür hâle gelir. Bu nedenle Althusser, ideolojinin, toplumsallığın yegâne kurucusu olduğunu iddia eder. Aynı zamanda, ideolojinin “sıradan” insanlara yönelip veya “çağırıp” onları ulus devletlerin koruyucusu ve devam ettiricisi olan sözde biricik özneler hâline getirdiğini de ekler (Resch, 1992). Emine’nin Karaoğlanoğlu Şehitliği’nin daha önceden bahsedilen ideolojisine ve tarihyazımında durduğu yere karşılık veriş, hafıza mekânlarının üretim süreçlerinde ideolojisi ile kurduğu ilişki, milli kimlik yaratma ve bu kimliği yaratırken sıradan insanları bu ideoloji üzerinden özneleştirme ve hatta bir ulusa mensup hâle getirme sürecinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir.

Emine’nin deyişiyle, adada daha önceden parya, azınlık veya “sıradan” olduğu için feryat eden Kıbrıslı Türkler, Türkiye’nin “kurtarıcı” rolü sayesinde ve KKTC’nin kurulmasıyla adada hak iddia edebilir veya yüksek sesle “buradayım ve burada olmaya hakkım var” diyebilir hâle gelen özneler, yani Kıbrıs’ın Türkleri olmuşlardır.

26 yaşında ve yüksek lisans öğrencisi olan Efe ise, insanlara Karaoğlanoğlu Şehitliği’ni ziyaret etmelerini tavsiye edip etmeyeceğine dair şunları söylüyor:

Hayır, etmem. Etmem çünkü burada görülecek zaten pek bir şey yok. Yani milliyetçiliği anlatmanın ve burada bunu geliştirmenin bize bir ekstra değer kazandıracağını düşünmüyorum. Aksine mezarları değil de ne bileyim kültürel mirasımıza, ortak mirasımıza dair bir yerleri göstermek benim için daha önemli. Bunu anneme ve neneme de göstereceksin, onlar böyle söylemeyecekler ama. Niye? Tehdit olarak görüyorlar geçmiş, çünkü, korku,

savaş. Savaşı, korkuyu anlıyorum çünkü yaşadılar o zamanları, ama hâlâ böyle düşüncelerini, hâlâ Denктаş'ın, Doktor'un (*burada kastedilen Fazıl Küçük'tür*) filan ölümünde yas tutmalarını anlamıyorum. Hâlâ bu muhafazakârlığı, milliyetçiliği kabul etmiyorum. Kendi ilişki kurdukları, yakın ilişki, bireysel ilişki kurdukları üzerinden olumlu hatıraları da var, fakat toplumsal tarih açısından sürekli bir tehdit olarak görme hâli var Rumları ve olumlu şeylerden bahsetmiyorlar bu nedenle. Bu durum da işte geleneksel söylemden, devletlerin yanlı tarih anlatısından kaynaklanıyor bence.

Karaoğlu Şehitliği'ni ziyaret ettiğindeki düşünceleri ve bu hafıza mekânının temsil ettiği milliyetçi ideolojiye dair düşünceleri Efe ile benzeri bir noktada olan 23 yaşında ve öğrenci olan Yağız ise bu düşüncelerini yeni neslin ailelerini neden muhafazakâr veya milliyetçi olarak tanımladıkları üzerinden şu şekilde açıklıyor:

Anne tarafım da, baba tarafım da hepsi o konuda hem fikir, hepsi diyor ki İngiliz geldi, adayı böldü. Aksini söyleyen kimse yok. Biz toplum olarak istemedik, devletler buna karar verdi. Dedem TMT'de milliyetçi savaştı, ama bunu bilerek savaştı. Ama KKTC'yi sorsan, 1974'tü sorsan kesinlikle sorgulamazlar. Çünkü bu insanlar öldürülüyordu o zamanlar ve KKTC ne olursa olsun bizi kurtardı diyorlar. Hem devletler aramızı bozdu, İngiliz aramızı bozdu deyip hem de KKTC'yi sevmek; onunla mutluyum, sınır kalsın demek bana garip geliyor açıkçası. Bu şehitlikte sunum yapan askeri görmüşsündür. Bu askerin anlattıkları, şehitlikteki o heykel filan, işte bu milliyetçi düşünceleri destekler. Ben bu tarih anlatılarının hiçbirine inanmıyorum, belki bazıları doğrudur ama bir şekilde hepsi çarpıtılmıştır. Kuzey'in de, Güney'in de, Türkiye'nin de gerçekleri anlatmadığına inanıyorum. Hakikati konuşmak gerek. Ne Kuzey'in kahraman ne Güney'in mağdur olduğudur hakikat. Bazı noktada Türkün, bazı noktada Rumun mağdur olduğu bir süreç yaşadık.

Efe ve Yağız, Kıbrıs sorununun çözümüne farklı ideolojilerden yaklaşımlar da, Efe birleşik Kıbrıs'ı savunurken Yağız Kıbrıs'ta ayrı iki devletin olması gerektiğini savunuyor; ortaklaştıkları noktalar geçmişte ve şu anda uygulanan siyasetlerin Kıbrıslı Türklere bir faydası olmadığı ve artık hem geçmişe hem de geleceğe dair kendi ailelerinin ideolojilerinden daha az milliyetçi ve düşmanlaştırma üzerine kurulu olmayan bir siyasetle Kıbrıs sorununa yaklaşılması gerektiğini düşünmektedir.

Ailelerinin üçüncü nesline mensup olan katılımcı gençler, kendi tabirleriyle ailelerine oranla geçmişte yaşananlara daha eleştirel ve çökyönlü bir bakış açısıyla bakıyorlar. Bunu vurgulamak için de, ailelerinin "kutsalları" olan Kıbrıs Türkü olmak, yani ulus ve milliyet, Türkiye ile olan ilişkiler ve 1974'te Türkiye'nin soydaşlarını tabiri caizse kurtarması ve Kıbrıslı Rumların hepsinin homojenleştirilerek etnik çatışmaların zulmeden ve suç işleyen tarafı olarak gösterilmesini eleştiriyorlar.

54 yaşında ve edebiyat öğretmeni olan Mehmet ise, mekânı ilk ziyaret ettiğinde neler hissettiğini ve mekânı hiç görmemiş birine şu şekilde tasvir edeceğini söylüyor:

Burası bana özel bir şey hissettirmez. Bilmiyorum, elimde olmayan ne negatif ne pozitif duygular beslerim buraya. Bir gerçek var çünkü burada; bu çatışma yaşandı ve bu insanlar öldü, şehit oldu. 74'te Türkiye'nin adaya çıkartması sırasında ölen askerler var burada. Yani belki de bu kadar ölüm olmadan çözülebilecek bir meseleydi, ama haklılığımızı kanıtlamak için herhalde bu

kadar canın gitmesine gerek vardı ya da gerekiyordu ki şey yapıldı, Türkiye'nin buraya müdahale etmesi.

Bu açıklamasından sonra Karaoğlu Şehitliği'ni ziyaret etmelerini insanlara tavsiye edip etmeyeceğine dair şunları söylüyor:

Yani savaşın ne kadar kötü bir şey olduğunu görmeleri için olabilir, ama onun dışında başka sebeplerle kullanılacaksa görmesinler. Burada şey yok, politika yok, yalan yok bence. Bu insanlar burada, bu topraklarda evet öldü, şehit düştü, kendi inançlarına göre. Ben ne kadar artık bu düşmanlık sürmesin, sürekli önümüze konulmasın, bizim hayatlarımız dağıldı, bari çocuklarımızın dağılmasın desem de bu gerçeğin de söylenmesi gerekiyor. Tabii ki bunu inkâr edemeyiz yani; bu insanlar buradaydı, buraya defnedildiler; insanlar öldü, gerçek bu.

Emine'nin aksine, Mehmet'in geçmiş, gelecek ve mekân algısına dair anlatısında düşman yaratma veya geçmiş zıt ikilikler üzerinden kurma gibi bir yönelimi yok. Bununla birlikte yaşanan savaş durumunu veya etnik çatışmaları millet veya milliyetçilik perspektifiyle değil, insan hayatı veya ölümü kimsenin hak etmemesi gibi hümanist bir perspektifle açıklıyor. Ancak Efe ve Yağız gibi de geçmiş geride bırakıp bir bakıma etnik kökeni unutmanın gerekliliğini vurgulayarak çözüm için Kıbrıslı Türklerin yüzlerini tamamen geleceğe çevirmeleri ve Kıbrıslı Rumlarla bir arada yaşamak için çaba sarf etmeleri gerekliliğini de savunmuyor.

Bu noktada ailelerinin ikinci kuşağına mensup olan katılımcıların Kıbrıs sorununa dair geçmiş anılandırırken ve ziyaret ettikleri hafıza mekânlarına dair düşüncelerini belirtirken net söylemlerde bulunmamaları, bu nesle ait katılımcıların ortak özelliklerinden biridir denilebilir. Bir başka deyişle, ne aileleri gibi tamamen milliyetçi ve ulus devlet anlatısına uyan bir şekilde ne de çocukları gibi yaşanan tüm kötü tecrübeleri geride bırakıp bir arada yaşayabiliriz anlayışı üzerine kurulu bir söylemde bulunuyorlar. Bu durum da arafta kalmışlık hâllerinin en belirgin özelliklerinden birini oluşturuyor.

25 yaşında ve lisans son sınıf öğrencisi olan Beyza, ziyaretçilerin Milli Mücadele Müzesi'ne girdiklerinde karşılaştıkları ilk yazılardan birini derinlemesine görüşme sırasında okuduğunda şu yorumu yapıyor:

Devletimizin temelinde şehit kanı vardır, kimse elimizden alamaz. Yani kan siyaseti bitmeli artık ülkede, bunu, yani sürekli en azından bizim jenerasyondan olan insanların, bunu okuyunca yani, bir milliyetçi duygularının kabarmasını falan ben yani, tabii ki vardır içlerinde milliyetçi duyguları kabaran ama yani benim kabarmıyor. Hiçbir şekilde de yani bu, bunun üzerine kurulacak bir siyasetin artık iyi olacağını düşünmüyorum. Temelde kanı olan, yani ne olacak ki, yani kan, tabii ki kan vardır her ülkenin tarihinde bir kan vardır ama bunlar genelde istenmeyen şeylerdir ve bunları gün yüzünde tutmanın bence hiçbir faydası yoktur insanlara. Yani bana eşit şartlar altında yaşayacağım bir gelecek sağlayacak mı bu yazı? Hiç sanmıyorum. Bana güzel bir işte uluslararası anlamda tanınmışlık getirecek mi bu yazı? Onu da getirmeyecek.

Beyza'nın cümleleri, üçüncü kuşağı mensup olan katılımcıların, ailelerinden farklı olarak nasıl bir dünyaları veya zamansal muhakemeleri olduğunun ve ailelerinin diğer kuşaklarına kıyasla fikirlerinin radikal olarak nasıl değiştiğinin anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Aynı zamanda Karaoğlu Şehitliği üzerine bu kuşağın yaptığı yorumların,

farklı ideolojilere sahip olsalar bile, neden hem geçmişi anlamlandırma hem de hafıza mekânları deneyimleri anlatılarında benzeri bir noktada bulunduğu anlaşılabilir. Açısından önemlidir.

Aileleri, hatırlarken referans noktası olarak öncelikle yine geçmişi alıp bu geçmişte de 1974'ü, Kıbrıslı Türklerin şanlı kahramanlık tarihinin dönüm noktası olarak kabul ederken, bu nesil geçmişi anlamlandırırken açık şekilde öncelikli olarak hayal ettikleri geleceği referans noktası olarak alıyor. Beyza'nın geçmişi ailelerimiz gibi milliyetçi söylemlerle yorumlayamayız, dedikten sonra o şekilde yorumlamanın Kıbrıslı Türk gençlere eşit şartlar altında ve uluslararası olarak tanınmış bir devlette yaşayabilecekleri bir gelecek getirmeyeceğini vurgulaması, bu nesle mensup katılımcıların geçmişi anlamlandırırken referans noktası olarak geçmişi değil, hayal ettikleri geleceği aldığı gösteresidir. Bu durum da ailelerinin üçüncü kuşağına mensup katılımcıların farklı siyasi ideolojilere sahip olsalar bile benzeri bir gelecek tahayyülü kurmaları nedeniyle, Kıbrıs sorununa dair düşüncelerini ve mekân deneyimlerini "Kıbrıslı Türk gençlerin de eşit haklara sahip oldukları uluslararası tanınırlığı olan bir devlette yaşayabildikleri bir gelecek" benzeri anlatılarla tasvir etmelerine neden oluyor.

44 yaşında ve özel sektörde çalışan Zeliha ise ait olduğu kuşağın arafta kalmışlık duygusunu, bu arafta kalmışlık nedeniyle ne bir önceki kuşak gibi milliyet ve etnik köken üzerinden geçmişi anlamlandırdıkları ne de bir sonraki kuşak gibi milliyetlerine tamamen sırtlarını dönüp Kıbrıslılığı ve bir arada yaşamı vurgulamak üzerine bir anlatı kurmadıklarını destekler bir yorumu Milli Mücadele Müzesi için yapıyor:

Yani şöyle ki, şimdi ben buraya bir kez gittim. O zaman garip hissetmişim. Yani böyle nasıl diyeyim sana, burası da en nihayetinde ölmüş insanları hatırlatır sana. O zamanlarda nasıl bir mücadele verildiğini hatırlatır. Vatanları için savaşırken şehit olduklarını unutmayacağız diye tek tek ölenlerin ismi yazılı mesela ilk girişte. Bu tarz düşüncelere bir şey demem, doğrudur da bir yandan, yani insanlar hayatlarını kaybettiler. Ama ben böyle demem. Şehit olmakla değil de, ölmüş olmakla açıklarım insanlara. Dolayısıyla hani özellikle dışarıdan gelen insanlar için, hani biraz buradaki hissiyatı, Kıbrıs'ta neler yaşandı anlamaları için görmeleri gerekir herhalde. Ama işte meraklıysa tabii ki, yani ilgileniyorsa veya umurundaysa. Öyle illa gezin görün demem kimseye burası için. En nihayetinde kötü anıları getirir insanın aklına, ölümü getirir.

51 yaşında ve ev hanımı olan Melda, Barbarlık Müzesi'ne dair Zeliha'nın arafta kalmışlık hâline benzer bir anlatıyı şöyle bir yorum yaparak destekliyor:

Evet küçükken ettim. Çoktan beridir gitmedim, okulla gitmişim o zaman. Ağlamayı hatırlatır bana burası hâlâ, beğenmediydim. Çocukların banyoda öldürülmesi filan. Ama bunu da mesela Rumların öldürdüğünü söylemezler, bizimkilerin yaptığını söylerler. Karışık bir konudur bu. Babam yarın daha ayrıntılı anlatır zaten size. İsterlerse ziyaret etsinler, istemezlerse etmesinler. Yani görsünler isterlerse tabii, ama bilsinler çok acı, yani çok acı bir şey burada yaşananlar. Kimse buraya gururlanarak, bunları yaşattı Rumlar bize, ama biz de kahramanca savaştık diye düşünerek gitmesin yani. Psikolojilerinin bozulma ihtimalleri olduğunu bilerek gitsinler.

1974'ten önce hep Güney'de ve karma bir köyde Kıbrıslı Rumlarla birlikte yaşayan 77 yaşındaki Kadriye, Barbarlık Müzesi'ne gittiğinde kendi ulusu için üzüntü duyduğunu,

Şekil 5. Milli Mücadele Müzesi.

çünkü uzun yıllar boyunca Kıbrıslı Rumların zulmüne uğradıklarını belirtiyor. Ancak bu mekânı ziyaret ettiğinde sadece üzülmeyi değil, aynı zamanda Kıbrıslı Türk olmakla gurur duyduğunu, çünkü yaşadıkları katliamlara kahramanca göğüs gererek sonunda, yani 1974'te, kazanan olarak kendi tarihlerini yeniden yazmaya başladıklarını düşündüğünü şu cümlelerle açıklıyor:

Buraya artık yaşlandım, gidemem ama 3-4 sene önce bayramlarda giderdim hep. Ne hissederim? E üzüldürüm tabii, ama Kıbrıslı Türk olmak çok iyi, çok bir şereftir diye düşünürüm, çünkü biz Kıbrıslı Türkler dayandık kızım. 3-5 mücahidimizle, o kadar azdık Kıbrıs'ta o zamanlar, ama yine de dayandık. 80 bin Türk vardı, Rumlar 300 bindi. Bu Rumlara karşı biz mücahitlerimizle dayandık, teslim olmadık. Baksana bu garipleri nasıl öldürdü Rumlar burada; bir de bunlar askerin ailesidir, düşün garibanları nasıl kolayca öldürürlerdi. O yüzden Türkiye'yi bekledik, Türkiye'ye inandık ki bizi kurtarsın. Biz memleketimizi, Türkiye'yle beraber Kıbrıs'ı terk etmedik ve sonunda tüm acılara rağmen başardık. Biz bununla çok gururlanırız. Kahraman gibi savaştık.

Zeliha, Melda ve Kadriye'nin mekân deneyimlerini anlatırken kullandıkları kelimeler ve anlatı tercihlerindeki farklılıklar oldukça önemlidir, çünkü aynı ailelere mensup olan bu iki kuşağın geçmişi anlamlandırma ve mekân deneyimleri anlatılarında nasıl

ayrıştıklarını oldukça iyi bir şekilde açıklamaktadır. Katılımcılar arasında birinci kuşağa mensup olan kişiler geçmişe ve yaşananlara dair daha net ve katı sonuçlara vararak bir anlatı kurmayı tercih ederken, ikinci kuşağa mensup katılımcılar her zaman bir “ama” veya tereddütle anlatılarını kurmayı tercih ediyorlar. Bir başka deyişle, Kadriye net bir şekilde geçmişe düşmanlıklar yaratan ikilikler, yani suçlu Kıbrıslı Rumlar ve mağdur edilen ve suçsuz Kıbrıslı Türkler anlatısı üzerinden anlamlandırırken ve bunun sonucu olarak da benzeri bir ideolojiyi ve tarih anlatısını temsil eden Barbarlık Müzesi’ni mutlaka ziyaret edilmesi ve gurur duyulması gereken bir mekân olarak tasvir ederken, Zeliha ve Melda kendi ideolojilerine oranla daha milliyetçi ve düşmanlıklara dayanan bir anlatı kurduğunu düşündükleri Barbarlık Müzesi’ni ziyaret etmekten rahatsızlık duyduklarını belirtiyorlar. Ancak burada yine net bir şekilde bu mekân ziyaret edilmeli veya edilmemeli, çünkü düşmanlıkları yayan bir mekândır sonucuna varmıyorlar. Aksine, kendi anlatılarını bireyselleştirerek, yani “bu benim düşüncem, isteyen de başka türlü düşünebilir ve davranabilir” diyerek anne babalarının aksine genelleştirmeye, net ve katı sonuçlara dayalı bir anlatı kuruyorlar.

Melda ve Zeliha ile benzeri bir şekilde Barbarlık Müzesi’ni, insanların psikolojilerini etkileyebilecek ve üzüntüleri çağrıştıran yaşanmışlıkları temsil eden bir yer olarak adlandıran yüksek lisans öğrencisi 30 yaşındaki Deniz, onların aksine bu müzenin ziyaret edilmesini kesinlikle kimseye tavsiye etmeyeceğini ve Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasındaki çatışma hâlini daha da pekiştiren bir yer olarak gördüğünü açık ve net bir şekilde şu sözlerle belirtiyor:

Bence çok travmatik bir yer, çünkü üç yaşından tutun da, on yaşında, yirmi yaşında, her yaşta farklı şekillerde götürüldüğümüz bir yer. Ve yani şey çok travmatik; daha sen hayata dair bir şey öğrenmemişken gidip orada, beyninin tavana sıçraması tabirini orada ilk kez öğrenip tam o travmayı yaşadığın anda da bunları Rumlar yaptı diyerekten, yani seni onlara düşman etmek, ama o Rum dediğin şeyin ne olduğunu bile bilmemek... Ve dolayısıyla onları bir canavar zannetmenin inşasını başlatıyorlar, ki keza evet 2003’te kapılar açılana kadar Rum kelimesinin ben canavar olduğunu düşündüm mesela, bu yer yüzünden belki de. Çok kötü, çok acı bir şey. Kimseye de buraya gitmesini tavsiye etmem. Eğer bir gün “burası çok iyi, böyle sistematik devletler ya da egemen güçler nasıl halkları birbirine düşürür, yalanın kurgusu nasıl gerçeğe dönüştürülür”ün somut örneğini görmek isterlerse, bu müzenin adı ona dönüştürülürse, herkes gitsin ziyaret etsin.

27 yaşında ve özel bir şirket çalışanı olan Aslı, Dayanışma Evi’ni ilk ziyaret ettiğinde hissettiklerini şu şekilde açıklıyor:

İlk gittiğimde şaşırmıştım. Şaşırdım, böyle bir yerin olduğunu bilmiyordum, hatta böyle etkinliklerin olabileceğinden bile haberim yoktu. Hani buraya ilk gittiğimde Rumlarla filan tanıştım, içimde bir heyecan vardı tabii. Ara bölgeye öncesinde hiç girmemişim. Geçişleri saymıyorum. Yani kimseye ait olmayan bir yerde olmak gerçekten garip bir şeydi benim için. Bir yandan eski hâli, duvardaki kurşun izlerinin hâlâ durması filan etkileyici. Ama nasıl eski, kötü anıların olduğu bir yeri de güzelleştirmenin mümkün olduğu burada belli. Güzel bir yer, huzur dolu bir yer; herkes de buraya gitsin, etkinliklere katılsın, öneriyorum. Diğer gösterdiğin yerlerden daha farklı burası; ben buraya ilk gittiğim zamandan sonra umutla dolmuştum mesela, çünkü burası iki toplumu yeniden bir araya getirebiliriz iddiasındadır.

Dayanışma Evi’nin bu araştırmada bahsedilen müzeler veya şehitlikten nasıl bir farkı olduğunu ise Aslı’nın sözlerini destekler nitelikte 30 yaşında ve öğretmen olan Hazal şu sözlerle açıklıyor:

Verimli bir yer burası. Bir verim var, insana bir şeyler katıyor, bir şeyler geliştiriyor. Yani beyin okumak dışında, senin beynini etkileyip bir şeyler sokmak dışında, sana bir vizyon sağlıyor ve bir şeyler yapıyorsun, verimli oluyorsun. Yani buraya gidip çokuluslu bir projede yer aldığında, o çocukların birbirlerine sarıldığını gördüğünde, o çocukların ilk defa bir Rum veya Türkle tanıştığını gördüğünde, bir şeyler değişebilir, diye düşünüyorsun. Yani bunları görmek çok güzel şeyler. Burası savaştan başka şeylerin de anlatılabileceğini gösteriyor Kıbrıslılara. Savaş dışında, tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi, ortak anılarımız ve ortak bir geleceğimiz olabileceğini gösteriyor.

71 yaşındaki Hanife, Dayanışma Evi’ni hiç ziyaret etmediğini, ancak torunlarından bu tarz bir yer olduğunu duyduğunu ve görüşme sırasında kendisine gösterilen görsellere ve duyumlara dayanarak bu mekâna dair ne düşündüğünü şu şekilde açıklıyor:

Burası böyle işte Rum gençler, Türk gençler bir araya gelip etkinlik filan yapıyorlarmış. Ledra Palas’ı bilirim tabii, ama burayı bilmem. O kadar da önünden geçmişiz ama torunumdan duydum yani. İyi bir yer olarak görmem burayı, komam torunlarım gitsin öyle şeylere, etkinliklere filan ama giderler tabii yine. Rumlar çok çektirdi bize kızım, gerçek budur. İstemem, Rumları istemeyiz. Savaş tabii yine olmasın, onlar orada biz burada. Boşver kızım, iyi değil bunlar.

54 yaşında ve emekli aşçı olan Fevzi, Dayanışma Evi’ni hiç bilmeyen ve ziyaret etmemiş birine nasıl tarif edeceğine dair ise şunları söylüyor:

Burası genelde gençlerin kullandığı bir yerdir. Yani böyle ne bileyim, hani bir kahve içeyim dediğinizde gideyim de, orada içeyim demez insanların çoğu. Buna ancak işte Güney’den biri gelecek ortada buluşalım ya da barışa ve çözüme hizmet edecek bir projeye katılmak isteyenler gider. Genellikle de gençlerdir, çünkü buradaki umut gençlerde var. Onlar gider vakit geçirir burada daha çok o nedenle. Ben bir iki kez gittim, benim oğlanın bir projesi için. Yani bir zararı yoktur buranın kimseye, ama bir faydası var mıdır onu da bilmem. Yani yıllardır liderler buluşuyor, bu hafta da Berlin’de buluşacaklar, ama 45 sene geçti hâlâ bir çözüm yok, bir adım ileri gidemedik. O nedenle bilmiyorum ne iyi ne kötüdür burası, isteyen gitsin ziyaret etsin.

Dayanışma Evi, sahip olduğu iki toplumun bir arada yaşayabileceği umudu üzerine kurulu ideolojisi ve bu ideoloji üzerinden kurduğu tarihyazımı anlatısıyla Hazal ve Aslı’nın da mensubu oldukları kuşağın daha çok kullandığı ve ideolojisini desteklediği bir mekândır. Bununla birlikte, Dayanışma Evi’ni tarif ederken Aslı’nın “iki toplumu bir araya getirmek ideolojisiyle kurulduğu iddiasında ve bu nedenle de diğer mekânlardan farklı ve daha verimli bir yerde”, Fevzi’nin “belirli grup insanlar gider buraya ağırlıklı olarak ve ne bir umut ne de bir kötü düşünce verir bana, çünkü hâlâ aynı çözümsüzlük içerisindeyiz”, Hanife’nin “Rumlar çok çektirdi kızım bize, gerçek budur, o nedenle de ortak etkinliklerin yapıldığı bu yeri iyi bir yer olarak görmem” vurgusu oldukça önemlidir. Çünkü kuşakların mekân algıları ve deneyimlerinin, Kıbrıs sorununun geçmişi ve geleceğine dair kurdukları hatırlama anlatılarıyla birebir örtüştüğü bu cümleler sayesinde net bir şekilde görülebilir.

Nora, hafıza mekânlarının “kabul edilen, kaçınılmaz ve artık ziyarete açık” (s. 12) olma özelliklerinden çok “pek az insan tarafından aranan ve ziyaret edilen... Yaklaştıkça özgünlüğünü hissettiren, yol güzergâhından uzak, gösterişsiz” (s. 13) olma özellikleri sayesinde ne oldukları, neden kuruldukları ve nasıl işledikleri hakkında bilgi sahibi olunabileceğini iddia eder. Bir başka deyişle, bu mekânlar, anımsadığımız şeylerden ziyade ideolojilerin seçici geçirgen özelliği doğrultusunda hafızanın mayalandığı yerlerdir ve bu hafızayla kurulmak istenen hatırlama anlatıların laboratuvarlarıdır. Bu nedenle Aslı, Hanife ve Fevzi’nin bir hafıza mekânını tarif ederken tamamen ayrışan hatırlama anlatıları ve mekân deneyimlerine başvurmaları, hafıza mekânlarının ideolojileri ne olursa olsun “bir stratejiler, varlığından çok kullanılma biçimiyle değer taşıyan olgular” (s. 13) bütünü olduğunun kanıtıdır.

Sönsöz

Hakikatin ve gerçeğin ne olduğu, kimin geçmişte haksızlığa uğrayan, kimin ise haksızlık yapan olduğu gibi sorular farklı gruplar tarafından yüzyıllardır sorulmuştur. Bu soruların sıkça sorulmaya başlamasının en önemli nedenlerinden biri, şeylerin nasıl hatırlandığının politik, sosyal, kültürel ve mekânsal mücadele alanı hâline gelmesidir. Bu makale, hatırlamanın sosyal eylem olarak bu mücadele alanında aynı ailelerin farklı kuşaklarına mensup üyeleri tarafından nasıl taktiksel ve seçici geçirgen bir şekilde geçmiş, şimdi ve gelecek arasında şekillendiği ve politikleştğini mekân deneyimleri üzerinden anlamaya çalışmıştır.

Kıbrıs sorununun tarihi ve çözümü konusunda üç farklı kuşak arasında; ulus devlet anlatısı ile neredeyse birebir örtüşme ve ulus için hatırlama, örtüşmek ile örtüşmemek arasında arafta kalma ve ulus devlet anlayışından tamamen zıt bir şekilde geleceğe ve “nasıl olursa olsun ama refah içerisinde yaşanan bir Kıbrıs olsun” anlayışına dayalı üç farklı hatırlama anlatısı olduğu ve bu hatırlama anlatılarının mekân deneyimi anlatılarıyla birebir örtüştüğü görülmüştür.

Ailelerinin ilk kuşağına mensup olan katılımcıların, ulus için hatırlamayı, yani 1974’ten itibaren adada baskın olan ve KKTC’nin kurulmasıyla devlet ideolojisi hâline gelen baskın ideolojiye paralel bir şekilde Kıbrıs’ın Türkleri olarak hatırlamayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu hatırlama ve mekân deneyimi anlatıları, Kıbrıslı Rumları homojenleştirerek suçlu öteki olarak resmetme, 1974 ve 1983 öncesinde Kıbrıslı Rumların zulmüne uğrayarak pasif bir konumda kalan Kıbrıs’ın Türklerinin bu iki tarihten sonra kendi şanlı tarihlerini yazmaya başlamaları, yeni yazılan bu kahramanlık tarihinde Kıbrıslı Rumlara yer olmadığı, dolayısıyla adanın geleceğinde bir arada yaşamın olmaması gerektiği ve Kıbrıs’ın Kuzeyi’nin hafıza mekânlarının herkes tarafından ziyaret edilmesi ve anlatıkları/temsil ettikleri tarihin unutulmaması gerektiği üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte bu kuşağı mensup katılımcıların hatırlama ve mekân deneyimi anlatıları referans noktası olarak 1974 ve 1983’ü alarak daha çok geçmişe odaklanarak, ancak adada görmek istedikleri geleceğe de referanslar vererek kurulmuştur. Bu kuşağın çocukları olan ikinci kuşağın ise geçmişini anlamlandırmasının ve hafıza mekânları deneyimlerini tarif etmelerinin arafta kalmışlık hâli üzerine kurulu olduğu görülmüştür. Bunu yaparken ailelerinden farklı olarak Kıbrıslı Rumları homojenleştirmeyi tercih etmemişlerdir. Aksine Kıbrıs’ta yaşanan etnik çatışmalarda kimin suçlu, kimin suçsuz olduğuna dair net bir tarafta olunamayacağını vurgulamışlardır. Bununla birlikte, Kıbrıslı Türklerin aktif etnik çatışma döneminde yaşadıkları kötü tecrübelerin unutulmaması gerektiğini, ancak kendi geleceklerinden vazgeçmiş olmalarına rağmen en azından çocuklarının geleceği için ailelerinin tercih

ettiği şekilde düşmanlıkları bugüne de taşıyan bir anlatının devam ettirilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu düşünceleri de net bir şekilde hatırlama ve mekân deneyimi anlatılarında görünür hâle gelmiştir. Örneğin şehitliklerde vurguyu şehitlik nosyonuna değil, bir insanın ölmesine yapmışlardır veya şehitlikler ve müzeleri herkes tarafından ziyaret edilmesi gereken yerler olarak tasvir etmektense yaşanan travmatik olayları tetikleyici yerler olarak tasvir etmişlerdir. Son olarak en genç kuşağı mensup katılımcıların hatırlama ve mekân deneyimi anlatılarının ulusüstü (*transnational*) olduğu ve farklılaşma ve ayrılma üzerine temellenmediği, aksine mağdurlar arasında hiyerarşi kurmadan karşılıklı anlama ve tanıma (Assmann, 2004, s. 551) üzerine kurulu olduğu görülmüştür. Bu anlatılar, katılımcıların kendilerinin de belirttiği gibi taktiksel olarak kendilerini geçmişten olabildiğince uzakta tutup hayalini kurdukları geleceği birincil referans noktası olarak inşa edilmiştir. Bir başka deyişle, yeniden Kıbrıslılığın adada hâkim olacağı ve Kıbrıslı Türk gençlerin de Kıbrıslı Rum gençlerle eşit şartlarda yaşayabilecekleri bir gelecek hayali için hatırlama ve mekân deneyimi anlatılarını taktiksel olarak revize ettiklerini belirtmişlerdir. Her hafıza mekânı spesifik bir siyasi iddiaya sahiptir, çünkü geleceğin ve geleneğin kurulmasını amaçlar ve bu amacı doğrultusunda da geçmiş üzerinde “hak” iddia eder. Burada önemli olan, hak iddia eden ister ulus devlet, azınlık grupları veya olası herhangi başka bir grup olsun, bunun birinin söylemini diğerinkinden daha fazla “gerçeğe” yaklaştırmadığı ve hiçbir grubu da geçmişini anlamlandırırken iktidar ilişkilerinden azade yapmadığının görülmesidir. Çünkü metodolojileri ve anlatıları farklı olsa da her grup geçmişini anlamlandırırken geçmiş üzerinde hak iddia eder ve bu iddianın politikliği de geleceği tasarlamaya meyleder. Bu nedenle, hakikat ve neyin gerçek, neyin kurmaca olduğuna dair iddiaların toplumsal ilişkilerin içinden çıktığı ve bu nedenle de değişen toplumsallıklara göre şekil değiştireceği unutulmamalıdır. Öyleyse, ne savaşı bire bir tecrübelemiş, sevdikleri öldürülmüş ve belki de sırf bu nedenle tıpkı ulus devletin anlatısında olduğu gibi spesifik devletleri ve ulusları olumlu, kurtarıcı, yücelten, hata yapmaz olarak anlatan ve hatırlayan ilk kuşak yanlış bilince sahiptir ne de kendilerinden önceki kuşakların görüşlerini reddeden, çözüme ket vuran, doğru olmayan olarak gören en genç nesil “iyiyi”, “doğruyu”, “hakikati” tek başına söyleyen ve görebilendir. Bir başka deyişle bu çalışma, ampirik gerçek kavramı üzerine kendisini kurmanın yaratabileceği “suçlu - suçsuz”, “gerçek olan - gerçek olmayan”, “mağdur olan - mağdur eden”, “misafir - sahip”, “çoğunluk - azınlık” gibi ikilikler, hiyerarşi ve düşmanlık gibi duyguları perçinleyecek bir anlayış üzerine kurulmamıştır. Onun yerine, yaşananları tarihsellik içinde “sunmaya”, geçmiş anlatılarının pek çoğunda “doğruluk payı” olduğunu ve farklı toplumsallıkların içine doğmuş ve sosyal değişim dönemlerini deneyimlemiş kuşakların geçmişini anlamlandırma (hatırlama) anlatılarının ve mekân deneyimlerinin tüm bu “gerçekliklere” dayanarak değişebileceğini göstermeye çalışmıştır.¹⁰ ■

10 Zamansal muhakeme, geçmişini zamansal olarak adlandırma, kuşaklararası hatırlama vb. konularla ilgili hem Kıbrıs özelinde hem de genel anlamda yazılan detaylı makaleler için bkz. Kertzer (1983); Rosenthal (2006); Ringel (2013); Haukanes ve Trnka (2013); Leonard (2014); Fischer (2015).

- Althusser, L. (2001). *Lenin and philosophy and other essays*. NYU. www.jstor.org/stable/j.ctt9qgh9v
- Assmann, A. (2014). Transnational memories. *European Review*, 22(4), 546-556. <https://doi.org/10.1017/S1062798714000337>
- Bryant, R. (2004). *Imagining the modern: The cultures of nationalism in Cyprus*. I. B. Tauris.
- Bryant, R. ve Papadakis, Y. (Der.). (2012). *Cyprus and the politics of memory: History, community and conflict* (1. Cilt). I. B. Tauris.
- Burke, P. (1997). History as social memory. *Varieties of cultural history* içinde (s.43-59). Cornell University.
- Canefe, N. (2007). *Anavatan dan yavruvatana: milliyetçilik, bellek ve aidiyet*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Dayanışma Evi. (t.y.). *Tarihçe*. <http://www.home4cooperation.info/tr/history-of-the-h4c>
- Fischer, N. (2015). *Memory work: The second generation*. Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. Film and popular memory: An interview with Michel Foucault. (Çev. Jordin, M). *Radical Philosophy Archive*, (11):24-29 (1974), https://www.radicalphilosophyarchive.com/issue-files/rp11_interview_filmpopularmemory_foucault.pdf
- Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı. (t.y.). *Karaoğlanoğlu Şehitliği*. <http://www.mucahit.net/Tarih/Karaoglanoglu.aspx>
- Haukanes, H. ve Trnka, S. (2013). Memory, imagination, and belonging across generations: Perspectives from postsocialist Europe and beyond. *Journal of Global and Historical Anthropology*, 2013(66), 3-13. <https://doi.org/10.3167/fcl.2013.660101>
- Hutton, P. H. (1988). Collective memory and collective mentalities: The Halbwachs-Ariés connection. *Historical Reflections/Réflexions Historiques*, 15(2), 311-322. <https://www.jstor.org/stable/23232416>
- Kertzer, D. I. (1983). Generation as a sociological problem. *Annual Review of Sociology*, 9, 125-149. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.09.080183.001013>
- Kızılyürek, N. (2002). *Milliyetçilik kısılcığında Kıbrıs* (1. Cilt). İletişim.
- Kızılyürek, N. (2016). *Bir hınç ve şiddet tarihi: Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma* (1. Cilt). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Le Goff, J. ve Nora, P. (1985). *Constructing the past: Essays in historical methodology*. Cambridge University.
- Lefkoşa Türk Belediyesi. (t.y.). *Milli Mücadele Müzesi*. <https://www.lefkosabelediyesi.org/muzeler/milli-mucadele-muzesi/>
- Leonard, M. (2014). Echoes from the past: Intergenerational memories in Cyprus. *Children & Society*, 28(1), 66-76. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2012.00445.x>
- Lindsay, J. K. (2011). *The Cyprus problem: What everyone needs to know* (1. Cilt). Oxford University.
- Mannheim, K. (1972). The problem of generations. P. Kecskemeti (Der.), *Essays on the sociology of knowledge* içinde (s. 276-322). Routledge.

- Misztal, B. A. (2003). *Theories of social remembering*. Open University.
- Molden, B. (2016). Resistant pasts versus mnemonic hegemony: On the power relations of collective memory. *Memory Studies*, 9(2), 125-142. <https://doi.org/10.1177/1750698015596014>
- Mütercimler, E. (2004). *Satılık ada Kıbrıs: Barış Harekatı'nın bilinmeyen öyküsü* (4. Cilt). Toplumsal Dönüşüm.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* (1. Cilt). M. E. Özcan (Çev.). Dost Kitabevi.
- Palmberger, M. (2016). *How generations remember: Conflicting histories and shared memories in post-war Bosnia and Herzegovina*. Palgrave Macmillan.
- Papadakis, Y. (1994). The national struggle museums of a divided city. *Ethnic and Racial Studies*, 17(3), 400-419. <https://doi.org/10.1080/01419870.1994.9993833>
- Papadakis, Y. (1996). Pyla: A mixed borderline village under UN supervision in Cyprus. *International Journal on Minority and Group Rights*, 4(3/4), 353-372. www.jstor.org/stable/24674564
- Papadakis, Y. (2000). The social mapping of the unknown: Managing uncertainty in a mixed borderline Cypriot village. *Anthropological Journal on European Cultures*, 9(2), 93-112. www.jstor.org/stable/43234877
- Resch, R. P. (1992). *Althusser and the renewal of Marxist social theory*. University of California.
- Ringel, F. (2013). Differences in temporal reasoning: Temporal complexity and generational clashes in an East German city. *Focaal: Journal of Global and Historical Anthropology*, 2013(66), 25-35. <https://doi.org/10.3167/fcl.2013.660103>
- Rosenthal, G. (2006). The narrated life story: On the interrelation between experience, memory and narration. *Narrative, memory & knowledge: Representations, aesthetics, contexts* içinde (s. 1-16). University of Huddersfield.
- Rumlar 'hayır', Türkler 'evet' dedi. (2004, 24 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rumlar-hayir-turkler-evet-dedi-38597068>
- Trouillot, M. R. (1995). *Silencing the past: Power and the production of history*. Beacon.
- Üstündağ, E. (Der.). (2004, 23 Nisan). Referandum: Uzun bir yolun sonu. *Bianet*. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/33105-referandum-uzun-bir-yolun-sonu>
- Verovšek, P. J. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: The politics of memory as a research paradigm. *Politics, Groups, and Identities*, 4(3), 529-543. <https://doi.org/10.1080/21565503.2016.1167094>
- Yeniden birleşme olmuyor. (2004, 25 Nisan). *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/tr/yeniden-birle%C5%9Fme-olmuyor/a-2526696>
- Zerubavel, E. (1996). Social memories: Steps to a sociology of the past. *Qualitative Sociology*, 19(3), 283-299. <https://doi.org/10.1007/BF02393273>